

II.

HITTANI RÉSZ.

Az unitárius vallás a *biblián* alapszik. Azonban szemelőtt tartja Jézus eme mondását: „A betű öl, lélek az, ami megelevenít.“ Éppen azért a szentírásnak nem a betűjében, hanem a szellemében keresi az igazságot. Elismeri, hogy a biblia íróit Isten ihlette s szent lelke vezérelte nemes munkájukban, de ez az isteni sugallat nem volt olyan nagy mértékű, hogy általa az írók emberi gyarlóságait levetkőzték s teljesen az isteni mindentudóság mértékét öltözték volna fel. Ellenkezőleg, bár tiszta szándéku, kegyes és vallásos emberek voltak, de a saját koruk szellemének befolyása alatt állottak s az emberi tévedésektől nem voltak mentesek. Éppen ezért írásaikat sem tartjuk csalhatatlannak. Azokat a folyton fejlődő emberi lélek próbájának s a bibliai kritika tudományos megállapításainak vetjük alá. Ilyen módszerrel keressük a bibliában az emberi gyarlóságok, botlások és tévedések mellett az Istennek *igazi kijelentését*, mert hitünk szerint csak az lehet bármely vallásnak rendithetetlen alapja. Hiszen az apostol is azt kívánja: „Mindeneket megpróbáljatok s ami jó azt megtartsátok.“

Bár a bibliának mind az ő, mind az új szövetségi részében Isten kijelentését keressük, mégis időrend és fejlettség tekintetében elsőséget adunk az új szövetségnek. Ebben találjuk meg azokat a vallási és erkölcsi alapigazságokat, amelyek a mi lelki szomjuságunkat kielégítik s amelyek megélése által Isten akaratát véljük teljesíteni. De az új szövetség írói is bizonyos célokat tartottak szemük előtt s ezért írásaik magukon hordozzák keletkezésük korának bélyegét. Mi arra törekszünk, hogy ezeket a helyi és idői jelleget elválasszuk Jézus eredeti tanításaitól s így az ő kijelentését a maga eredeti tisztaságában állítsuk helyre. Jézusnak emez eredeti ki-

jelentésében találjuk meg azt az ősforrást, amelyből a mi vallásunk igazságai táplálkoznak. Ezért, bár nem fogadjuk el minden feltétel nélkül azokat a hitcikkeket, amelyekben a különböző korok zsinatai a keresztény igazságokat körülírni jónak látták, mégis fenntartjuk Jézussal való közvetlen kapcsolatunkat s vallásunk számára a keresztény vallások nagy családjában méltán megillető helyre igényt tartunk. Ezek alapján a mi unitárius keresztény vallásunk főbb hitelveit a következőkben foglalhatjuk össze:

1. Istenről. Hiszünk az egy Istenben. Ez az egy Isten a biblián kívül kijelenti magát nekünk értelmünk, erkölcsi természetünk és érzelmeinken át, mint Hatalom, Igazságosság és Szeretet. Akinek van füle a hallásra, lehetetlen, hogy meg ne hallja és meg ne értse a saját lelkében Isten szavát. Amint nem kételkedhetünk a körülöttünk levő világ létezésében: úgy nem tagadhatjuk meg Isten létét sem. Amiként látjuk szemeinkkel a világot s annak rendjét: úgy halljuk Isten szavát lelkiismeretünkben s érezzük igazságát és szeretetét mindennapi életünkben. Bizony igaza van a zsoltárok írójának: „Csak az esztelen mondja az ő szívében, hogy nincsen Isten“.

Isten a világnak teremtője. Nem úgy mint egy a világon kívül álló ok, aki megindította ezt az óriási gépezetet s járását a maga kénye-kedve szerint kormányozza s a természeti csodákban mutatja meg hatalmát; hanem úgy mint a mindenütt jelenlevő örök szellem, aki önmagát fejti ki a világban. Ő a világ oka és célja, anélkül, hogy lénye eggyé olvadna a mindenséggel. Benne él a világban, azt áthatja. Azonban Istent még sem lehet a világgal azonosítani, mert attól különböző személyes életet él. Ő a mi Atyánk, akihez imádkozni tudunk. Nem azért, hogy őt céljaink eszközévé tegyük vagy akaratát megváltoztassuk, hanem azért, hogy megnyugodjunk világokat kormányzó, bölcs akaratán. De az egy Istenen kívül más Istent nem ismerünk. Lényegében és személyében csak egynek valljuk, mert ezt követeli eszünk, szívünk és lelkiismeretünk s ezt tanítja a biblia. Áldás és csapás, öröm és bánat ettől az egy Istentől származik; de az ő nagy bölcsesége, még a látszólag rosszakat is, a mi javunkra és boldogságunkra tudja fordítani. Nincsen választott népe s nincsenek válogatott gyermekei. Az egész emberiség egyetemes Atyja, aki mindenkit üdvözíteni akar. Ez az egy Isten egyedül a mi imádásunk tárgya, akihez lélekben és igazságban közvetlenül imádkozunk s minden bizodalmun-

kat, mint az igazság, szeretet, jóság, szentség egyetlen kut-fejében, csak ő beléje helyezzük.

2. Jézusról. Jézust az Isten legnagyobb prófétájának tartjuk, aki legtisztábban megértette s teljes mértékben megélte Isten akaratát, amiért méltán mondhatta magáról: „Én és az Atya egy vagyunk“. Azonban sem életében, sem tanításaiban, sem a róla való tudósításokban nem találunk semmi alapot arra, hogy őt az emberek közül kiemelve, Istenné tegyék. Ember volt születése, fejlődése, szenvedései és halála szerint. De ha lehet azt mondanunk, tökéletes ember, aki a kísértések minden ostromát diadalmasan kiállotta. Emellett cselekedeteit olyan vallási, szellemi és erkölcsi erők irányították, hogy élete méltán lehet a mi példányképünk, amelyet megvalósítani legfőbb hivatásunknak ismerünk. Tanításaiban pedig az Isten akarata nyilvánult meg. Azokban a vallásnak és erkölcsnek minden időkre szóló legbiztosabb fundamentuma van letéve. Aki arra épít, az kösziklára épít, amelyen az idők viszontagságai nem győzedelmeskedhetnek; mert az ég és föld elmulhatnak, de az ő beszédei el nem mulnak. Tanításai által egy lelki országot kívánt alapítani, amelyet Istenországának nevezett. Az az ország ez, amelyben a szeretet, jóság, béke és testvériség füzi egy családba az embereket; amelyben nincsenek uralkodók és elnyomottak, hanem a szabadság és egyenlőség lobogója alatt küzdnek polgárai a szép, jó és igaz örök eszményeiért. Ezért Jézust tekintjük a mi vallási és erkölcsi életünk legfőbb vezérének. Minél közelebb juthatunk hozzája s minél többet megvalósíthatunk életéből és tanításaiból: annál inkább betöltöttük hivatásunkat e földön s előkészítettük a mennyei üdvösségünket. Igaz az apostol mondása: „Senki sem vethet más fundamentumot, mint amely egyszer vettetett, mely a Jézus Krisztus“.

3. A szentlélekről. A szentlélek Isten lelkének megnyilatkozása s munkás tevékenységre indító ereje az emberi öntudatban. A szentírásban most galamb, majd tűz által van jelképezve. Neveztetik erőnek, szeretetnek, józan elmének, igazság lelkének. Mindezek azt a széleskörű befolyást fejezik ki, amelyet a szentlélek gyakorol az emberi lélekre. Kihat ez a befolyás az értelemre, melyet megtisztít; az érzelmekre, melyeket megnemesít; és az akaratra, amelyet szent célok és istenes eszmék szolgálatába állít. Szóval vezeti és irányítja az az ember egész lelki életét. Ez a szentlélek vezette a prófétákat, akik népüknek világító szövétnekei voltak; ez lelkesítette az apostolokat, akik életük kockáztatásával is bizonyosá-

got tettek az igazságról; s ez vezette Jézust, akinek az irások szerint „mértékfelett adatott volt“. Ma is ez teszi az embert igazi emberré, hogy szeresse a szépet, keresse az igazságot, szolgálja a legszentebb eszményeket s építse Istennek országát. Ez a mi életünk ereje, mely a jó és rossz közötti belső tusákban a jó győzelmét sietteti; mely a bánat és csalódás óráiban megvigasztal; a tépelődés és töprengés pillanataiban lendületet ad lelkünknek s bátor elhatározásra indítja azt; a nehéz feladatok és súlyos próbák idején ihletet kölcsönöz, hogy nyomában nagy cselekedetek szülessenek.

4. Az emberről. Az ember az Istennek legnemesebb teremtménye. Testére nézve por, de isteni szikrát hordoz kebelében. Vagy az irások szerint: „Isten a maga képére és hasonlatosságára formálta“. Ez az isteni szikra az ő nagyságának alapja és biztositéka. Születésénél fogva van benne jóra és rosszra való hajlandóság. De amiként a jóra való hajlandóság magában véve még nem erény, úgy a rosszra való hajlamot sem lehet bűnnek nevezni. Az ember erényes vagy bűnös volta egyedül tőle függ; mert egyiket sem lehet örökölni. Eredeti bűn nincs. Mindenki önmagának áll vagy esik. Ezért mindenkit csak a saját cselekedeteiért lehet felelősségre vonni. De ezt a felelősséget senki el nem kerülheti; mert van szabadakarat, amivel együtt jár a felelősség. Istennek nincsenek kiválasztott gyermekei; mert mindenki egyformán kedves előtte. Csak a bűnt bünteti; de még a bűnös emberrel szemben is atyai kegyelmét gyakorolja. Ez a kegyelem nem akkora, hogy csupán ez biztosítaná üdvösségünket. A saját igyekezete és akarata ellenére senki sem juthat a mennyországba. Az emberi akarat és az isteni kegyelem együttesen készíti elő az üdvösséget. A mi mennyei Atyánk bizonyos talentumokat bizott reánk. Attól függ üdvünk és boldogságunk, hogy a reánk bizott talentumokkal miképpen sáfárkodtunk. Isten előtt az erény nem maradhat jutalom s a bűn büntetés nélkül.

5. A halhatatlanság. Isten szép világa örök életü. A szemeink előtt lejátszódó folytonos változások a halhatatlan életnek örökös körforgásai. Ami elmulni látszik, az csak új alakot cserél, hogy új formájában tovább élje diadalmas életét. Csak az lesz semmivé, ami káros és rossz, ami önmagában hordja romlásának csiráit. Az emberi lélek isteni szikra bennünk, amelynek siron innen és siron túl csak egy élete van. Amikor ez a lélek bekapcsolódik abba az életfolyamatba, amely a Jézus példája nyomán a tökéletesség felé vezet: akkor már

részese lett a halhatatlanságnak. A test csak ideiglenes porhajlék. Annak elmulása után is a lélek tovább halad azon az uton, amelyet Isten számára kijelöl. A siron tuli élet titkaiba földi szemekkel be nem tekinthetünk. De eszünk, szivünk és lelkiismeretünk azt sugja, hogy az méltó folytatása lehet a földi életnek. Aki a felsőbbrendü isteni törvényeknek hódolva futotta földi pályáját, annak élete a siron tul is a folytonos haladás lesz a tökéletesség és boldogság felé.

6. A keresztény egyházzól és hivatásáról. Azok, akik Jézust tartják Mesterüknek s életeszményüket az ő tanításai alapján alakították ki, akik a Jézus evangéliumának vezérfénye mellett keresik földi boldogságukat és mennyei üdvösségüket: alkotják a keresztény anyaszentegyházat. A keresztény anyaszentegyház célja a jézusi elvek és igazságok utján a vallásos és erkölcsös élet ápolása vagy más szóval: Isten országának megvalósítása. A keresztény anyaszentegyháznak két főalakja van, u. m. a katolikus és protestáns egyház. Mind a kettő kebelén vannak különböző keresztény vallásfelekezetek, amelyek Jézus tanításait különbözőképpen fogják fel s ehez képest a vallásos szertartásokat is különbözőképpen gyakorolják. De mindenik célja közös: Istenországa. Az unitárius egyház a protestántizmus egyik hajtása. Fő törekvése az, hogy a jézusi elveket a maguk eredeti tisztaságában keresse meg s úgy vigye át azokat az életbe. Hitrendszerében, alkotmányában egyaránt nagy súlyt helyez a hivek egyéni szabadságára és lelkiismeretére, mert azt vallja, hogy csak az lehet Jézus igazi egyháza, amely „élőkövekből“ van felépítve. Nem az üres külsőségekben keresi Istenországát, hanem az élő hitben, és a jócselekedetek gyakorlásában.

Ezek rövidbe foglalva az unitárius egyház főbb hitelvei, amelyek csak halvány másolatai annak az élő szellemnek, amely ezt az egyházat minden időben eltöltötte. Nem is tulajdonit magának ez az egyház csalhatatlanságot. Nem állítja, hogy a célt mindenekben elérte volna, sőt, naponkint igyekszik, hogy azt megközelítse. Az unitárius ember, amidőn vallja a saját hitét s szereti a saját egyházát: ugyanakkor megértő türelemmel van más egyházak és vallások iránt, mert nagy alapítójával együtt vallja, hogy „a hit Isten ajándéka“.